

שהביאו סיפור זה לשמוע שאין מזל לישראל. וגם סברא היא. ויש לפרש שפסק האשכול ונתנו לבעלי ולא הזיקו כלום שהרי עומד הוא להיקצץ (עפ"י חדושים ובאורים).

דף קנז

'חד אמר בכל השבת כולה [ברא"ש: בכולה שבת] הלכה כרבי שמעון לבר ממוקצה מחמת מיאוס – וכל שכן מחמת איסור שהוא חמור יותר [כמו משמע בהמשך: 'חד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כר"ש לבר ממוקצה מחמת איסור'. וכן מבואר ברי"ף שכתב לפסוק במחלוקת רב אחא ורבינא כדברי המיקל הלכך מחמת איסור אסור ומחמת מיאוס מותר. ואם הדעה הראשונה מקילה במוקצה מחמת איסור, אין זה מיקל מזה. וכן כתב הר"ן, וכ"מ ברשב"א כאן ובתוס' חולין יד סע"ב. וע' בשפת אמת שצדד בזה].

ו'בכל השבת כולה' פירש הרמב"ן (וכן נקט הרשב"א): לאו דוקא במוקצה אלא בכל דיני שבת, ובין שנחלק רבי שמעון עם רבי יהודה [כגון במלאכה שאינה צריכה לגופה או בדבר שאינו מתכוין] בין שנחלק עם שאר תנאים. (ובמחלוקת ר"ש עם ר"י ור"מ בשנים שעשאוהו [לעיל צב-ג] פסקו כל הפוסקים דלא כר"ש אלא כסתם משנה. וצ"ע. וע"ע ברמב"ן לעיל קיא.).

הרמב"ם פסק במשאצ"ג כרבי יהודה, ויתכן שפירש 'בכל השבת' – בענין מוקצה בלבד, כדעת 'מי שאמר' המובא ברמב"ן.

'איבעיא להו, הפרה בין לצורך ובין שלא לצורך ושאלה לצורך אין שלא לצורך לא'. מפני שהפרת נדרים אין צריך לה בית דין אלא שאומר לה טלי ואכלי, טלי ושתי (עפ"י רמב"ן).

'... או דילמא כי קתני לצורך אשאלה הוא דקתני אבל הפרת נדרים אפילו שלא לצורך. אלמא הפרת נדרים כל היום...'. יש להקשות, אפילו אם נאמר הפרת נדרים מעת לעת הלא אם שמע את נדרה בערב שבת, מיפר בשבת אפילו שלא לצורך השבת שהרי לא יוכל להפר לאחר השבת [והרי אמרו בסמוך שנשאלים על הנדרים בשבת אפילו היה לו פנאי להישאל מקודם, והכי נמי לענין הפרה]? ויש לומר, זה שאמרנו 'שלא לצורך לא' – בשאפשר להפר לאחר השבת, כגון ששמע בשבת, אבל שמע מערב שבת הרי זה לצורך ומותר.

ויש שאמרו שהלכו חכמים אחר המצוי, והרי בדרך כלל יכול להפר אחר השבת, הלכך אסרו אף באופן שאין מצוי ששמע מערב שבת ולא הפר מיד, אעפ"י שלא יוכל להפר אחר כך (עפ"י רמב"ן [כבאור הגרא"ז בהגהותיו]. וערשב"א).

ולצורך השבת התירו אף כשמע מקודם ולא הפר, כדין שאלה. אבל שלא לצורך לא התירו מאחר ברוב פעמים יש לו שהות להפר לאחר השבת. ומשמע קצת שלפי סברא זו, מה שלא יוכל להפר אחר כך לא עושה את ההפרה כ'צורך השבת' אלא הוא הטר מיוחד שהתירו חכמים בגלל ההכרח. אבל לפי התירוץ הראשון יש קצת לדקדק בלשונו שנחשב 'צורך שבת', שאף על פי שהנדר עצמו אינו נוגע לשבת, אבל כל הפרה שא"א לה למחר נחשבת צורך היום, ויתכן שאינו בכלל 'ממצוא חפצך ודבר דבר' כלל. ולפי"ז צ"ע אם מותר לכתחילה להמתין ולהישאל או להפר בשבת.

ומבואר באחרונים (מובא במשנ"ב שמה סק"ג) שפשוט להם שאם הבעל אינו יודע מנדר אשתו עדיין, והוא שלא לצורך השבת – טוב יותר שלא להודיעו עד אחר השבת כדי שלא יצטרך להפר בשבת ביום השמיעה. ומשמע שאין זה כצורך היום ממש אלא הטר שהתירו לו בגלל ההכרח. ופשוט לפי"ז שאם שמע מערב שבת, לכתחילה יפר מבעוד יום. אך בנדר שהוא צורך השבת עדיין צ"ע, ומסתבר שגם בזה יש להפר ולהתיר מקודם. וכ"כ בבאה"ל שמה, א ד"ה אע"פ.

(ע"ב) 'ופקקו את המאור בטפיה וקשרו את המקידה בגמי לידע אם יש שם בגיגית פותח טפח אם לאו'. ואם תאמר, מאחר שכבר פקקו, לאיזה צורך מדדו אם יש שם פותח טפח אם לאו, הלא אפילו אם יש שם טפח הטפיה חוצץ בפני הטומאה? ויש לומר שהוצרכו אחר כך ליקח הטפיה משם (עפ"י רבי עובדיה מברטנורא).

משמע מכלל הדברים שאם אין צורך לשבת עצמה, לא התירו למדוד בשבת אעפ"י שהוא דבר הוראה. וכן כתב הריטב"א מסברא. ולפי זה צריך לומר שזה שכתב הפמ"ג (מובא במשנ"ב שו"ס סקל"ה) שמותר לשער תערובת אם יש ששים בהתר על האיסור משום שעושה כן לידע ההוראה – דוקא לצורך אכילת השבת התירו.

ולולא דבריהם היה אפשר לומר שהרי זה כדיבור של מצוה שמותר אפילו אינו לצורך היום שבכלל 'חפצי שמים' הוא. והכי נמי היה מותר להם למדוד הסדק לידע הדין באם יינטל הטפיה מהחלון.

ובספר נודע ביהודה (קמא יו"ד צד ד"ה ודע דמה) פירש על פי מה ששנינו בעדיות (א, יד) שהפקיקה בטפיה מצלת רק על אוכלים ומשקים וכלי חרס אבל לא על כלי שטף, הלכך בתחילה מיהרו לפקוק בטפיה כדי להציל עכ"פ על אוכלים ומשקים וכלי חרס שבבית, ושוב מדדו אם יש בגיגית פותח טפח כדי לידע אם נטמאו הכלי-שטף. ע"ע בחדושי רא"מ הורביץ.

זקשרו את המקידה בגמי'. רש"י פרש שלכך נקט 'גמי', מפני שראוי למאכל בהמה ואינו משאירו שם להיות של קיימא, שמתנתק לכשייבש (וכן משמע ברמב"ם בפירוש המשנה). מכאן כתב בספר בית מאיר (או"ח שיו"א, א) להוכיח [שלא כדעת הט"ז שם] שלא כל קשר שבדעת הקושר להתירו בו ביום מותר, אלא רק אם הקשר עומד להיפתח מצד טיבו, אם משום שאינו מחזיק מעמד כל כך אם משום מיקום הקשר, כגון שנעשה הקשר בבגד העשוי ללבשו ולפשטו מדי יום וכיו"ב – שלכך הוצרכו כאן לקשור בגמי ואין די במה שמתכוונים הקושרים בדעתם להתירו מיד (וכ"כ בבאור הלכה שם, שקשר שדרכו להיות קבוע, אין מתחשבים במה שבדעת האדם להתירו מיד).

וכתב הרשב"א (בתשובה ח"א קנה. ועע"ש יט תט ובה"ה מה) שלא נחלקו אלא על היחיד, אבל לגבי כלל ישראל, או המלך שהוא כציבור – לדברי הכל גורלם תלוי בזכויות ולא במזל. ורבנו בחיי (לך טו,ה; עקב ת,יה; וילך לא,יד) כתב שעל הכלל נחלקו האמוראים האם יש להם מזל אם לאו, אבל ליחיד – ודאי יש מזל, ומכל מקום בכח התפילה לשנותו (וע"ע במובא בצינוני מהרש"ם כאן).

ב. כתבו ראשונים שאף על פי שאמרו (בפסחים ק"ג) 'אין שואלים בכלדיים', מ"מ במה שאדם יודע שהוא כנגד המזל – לא יעשהו, כגון שראה באצטגנינות יום שאינו טוב למלאכתו – נשמר ממנו, שאין סומכים על הנס. אך הואיל ולפעמים עושה הקב"ה נס ליראיו לבטל מהם הגזרה, לפיכך אין שואלים בהם אלא מהלך בתמימות, ואם ראה בהם דבר שלא כרצונו – עושה מצוה ומרבה בתפילה (עפ"י תשובת הרמב"ן קפב, הובאה בב"י יו"ד קעט וברמ"א שם ב. וכ"כ הריטב"א כאן. וע"ע במאירי סנהדרין ספ"ז כמה חילוקים; שו"ת ר"י בן הרא"ש צא).

דפים קנו – קנז

רנח. א. האם מותר לטלטל נבלה או טריפה בשבת כדי להאכילה לכלבים?

ב. דברים המוקצים משימוש האדם כגון מחצלות המשמשות פרקמטיא בספינה, או עצים המונחים ברחבה שאחורי הבתים לימות החורף?

ג. מה דינם של מוקצה מחמת איסור, מחמת מיאוס, ומחמת חסרון כיס?

א. לדברי תנא קמא במשנתנו, מחתכים את הנבלה לפני הכלבים, ואף על פי שנתנבלה בשבת. כן היא דעת רבי שמעון שאין לו איסור ב'מוקצה' (וכן דעת בית הלל לפי גירסת רב נחמן). ואילו רבי יהודה אומר (וכן דעת בית שמאי, לרב נחמן): אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן. ונחלקו אמוראים להלכה; עולא ורב ולוי פסקו כרבי יהודה (אבל בשעת הדחק הורה רב לטלטל נר הנוכה בשבת לאחר שכבה (לעיל מה). ובמקום אחר (לעיל קכח). אמרו שרב סובר כר"י רק באיסור אכילה אבל בטלטול סבר כר"ש). ולכך לוי לא היה רואה טריפות ביום טוב אלא על מקום אשפה, שאם תימצא טריפה יניחנה שם. ואילו שמואל וזעירי ורבי יוחנן פסקו כרבי שמעון. וכן נקטו רב אחא ורבינא. (ע"ע בשיטות שאר האמוראים, לעיל מד).

נחלקו אמוראים (בביצה כז) האם התיר רבי שמעון רק כשהיתה הבהמה מסוכנת מאתמול או אפילו היתה בריאה. ויש גורסים שבמסוכנת מודה רבי יהודה שמוותרת. לא נחלקו אלא בחולה (ע"ה ור"ה ור"ד שם).

להלכה אנו נוקטים בזה כרבי שמעון, הלכך מותר להאכיל הנבלה לכלבים, ואפילו היתה בריאה אתמול (עפ"י או"ח שכד, ד. וי"א דוקא בחולה קצת מותר ולא בבריאה. ע' או"ז; א"ר ובהגר"א משנ"ב ושעה"צ שם).

בהמת קדשים שמתה (אפילו מאתמול), לדברי הכל לא יזינה ממקומה, שאינה ראויה לכלום (שאף אם פודים את הקדשים להאכילם לכלבים, הלא אין פודים בשבת וביו"ט. רש"י ביצה כז).

ב. דברים המוקצים למטרה מסוימת ואינם מזומנים לשימוש, כגון מחצלות שבספינה המיועדות לפרקמטיא, וכן עצים שהונחו במוקצה (= ברחבה שאחורי הבתים) המיועדים להסיק בהם בימות החורף, וכן אוצר תבואה

שלא התחילו בפינויו (לעיל קכו, ע"ש), או דברים המיועדים לסחורה (ע' ריש ביצה); לדברי רבי שמעון מותרים בטלטול בשבת ולדברי רבי יהודה אסורים.

כמו כן נחלקו בדבר ה'נולד' בשבת, שנשתנה ממציאותו שהיה בכניסת השבת, כגון עצמות וקליפות של דברים שנאכלו בשבת, וראויות עתה לבהמה (כדלעיל קמג). וכן שברי כלים הראויים להסקה שנשברו ביום טוב (לעיל קכד).

א. הלכה כרבי שמעון בשבת. ונחלקו הפוסקים לענין יום טוב; יש המחמירים כרבי יהודה (כרב נחמן ריש ביצה; עפ"י רי"ף רמב"ם רשב"א ריטב"א בשם הגאונים ובשם מורו. וכן פסק בשו"ע תצה, ד). ויש מקלים (עפ"י רא"ש, רש"י ובעלי התוס' ועוד. וכן הובא ברמ"א שם. וכן דעת רש"ל ופרי חדש). ולענין 'נולד', דעת התוס' (ריש ביצה) ורוב הפוסקים כרבי שמעון אף בנולד. ואילו בה"ג ור"ת וסמ"ג פסקו בנולד כרבי יהודה. וכתבו הפוסקים שביום טוב יש להחמיר בנולד, אבל בשבת אנו נוקטים לעיקר להתיר (עפ"י רמ"א תצה, ד ומשנ"ב).
[גבילה שנתגבלה ביום טוב; כתב הגר"ז (מובא בבאה"ל תקיח ד"ה אע"פ) שנחשבת 'נולד'. ובחזו"א (מג"י) תמה מאד על כך].

ב. מודה רבי שמעון בגרוגרות וצימוקים שהעלם ליבוש, שהואיל ודחאם בידים אסורים בטלטול (כדלעיל מה). והוא הדין לדבר שהיה מחובר בכניסת שבת לאדמה, שמכך שלא ליקטו מאתמול הקצחו ודחאו בידים (ע' או"ח שכד, ו ובפמ"ג, מובא בשעה"צ שם אות טו). וכן מודה בדברים שאינם ראויים לכולם, כגון אבנים או קליפות ועצמות שאינן ראויות לבעלי חיים (עפ"י רוב הראשונים לעיל קמג, ע"ש). וכן מודה בבעלי חיים בשבת שהם מוקצים (עפ"י תוס').
פרטים נוספים בדברים שנחלקו בהם רבי יהודה ורבי שמעון – לעיל מה.

ג. מוקצה מחמת איסור, כגון נר שהדליקו בו באותה שבת; רבי שמעון מתיר בטלטול (לאחר שכבה) ורבי יהודה אוסר. וכן נחלקו במוקצה מחמת מיאוס כגון נר חרס ישן (= משומש) שלא הודלק באותה שבת. ונחלקו רב אחא ורבינא להלכה; אחד אמר אין הלכה כרבי שמעון במוקצה מחמת מיאוס, אעפ"י שבכל שבת הלכה כמותו. ואחד אמר: גם בזה הלכה כרבי שמעון אבל לא במוקצה מחמת איסור.

לדברי הכל, מוקצה מחמת חסרון כיס, כגון כלים שמיחדיים להם מקום – אסורים בטלטול.

א. להלכה נקטו הפוסקים במוקצה מחמת איסור כרבי יהודה, הלכך מותר השמן שבנר אסור (רי"ף לעיל מד וש"פ), ובמוקצה מחמת מיאוס הלכה כרבי שמעון שמותר לטלטלו (רי"ף וש"ר; או"ח רעט, ו; שי, א). ומצדד בפרי מגדים שלדעת כמה מהראשונים אין מותר אלא לצורך גופו ומקומו (ע' באה"ל שם).

ב. היה הכלי מאוס ביותר ואינו ראוי לכולם – הרי הוא כאבן ואסור אף לרבי שמעון [אלא שמותר לטלטלו כשמצערו כדין 'גרף של רעי'] (עפ"י שו"ע הגר"ז שח, עג ומשנ"ב ס"ק קלו).

ג. לדעת רבי יהודה האוסר כלים המוקצים מחמת מיאוס; יש מתירים לטלטלם לצורך גופם או מקומם (שו"ת הרשב"א ח"א תרו). ויש אוסרים (ע' רעק"א רעט על המג"א סקי"ב, עפ"י הר"ן).
ע"ע פרטים נוספים לעיל מד.

דף קנז

רנט. א. מה דין הפרת נדרים והתרתם בשבת?

ב. האם מותר למדוד בשבת?

שנו

א. מפירים נדרים בשבת, וכן נשאלים עליהם להכחם – בנדרים שהם לצורך השבת (כגון שנדר שלא יאכל היום). ולדעת התנא האומר הפרת נדרים כל אותו היום בלבד [וכן הלכה (רי"ף תוס' ועוד), שלא כדעת ריב"ר] וראב"ר ש האומרים מעת לעת] – מפירים כל הנדרים (שאם לא יפר עכשיו שוב לא יוכל להפירם).
א. כשמיפר בשבת, לא יאמר 'מופר לך' כבחול אלא מבר ומבטל הנדר בלבו ואומר לה 'טלי אכלי, טלי שתי' (עפ"י יו"ד רלד, כד).

ב. נראה שאפילו האשה אינה יודעת ולא תדע בהפרתו – מותר להפר מפני שהפרתו הפרה ואעפ"י שלגביה כאילו לא הפר וצריכה כפרה עם תעבור על נדרה.
ופשטו בגמרא שאפילו היה פנאי להישאל קודם השבת – נשאלים בשבת.

א. מותר להתיר נדרים לצורך מצוה, אעפ"י שאינם לצורך השבת (היי אדם, וכ"מ ברמב"ם – מובא במשנ"ב ושעה"צ ש"א, א).

ב. נראה שנשאלים גם על הקונמות. ואפשר אף על הקדשות ממש. וכן על תרומות ומעשרות יכול להישאל – כן מבואר ברש"י בעירובין (ל: חדושים ובאורים). וצריך להעמיד באופן שהוא צורך השבת, כגון בין השמשות שיוכל לעשר שוב, וצ"ע).

ב. מודדים מדידה של מצוה בשבת, כגון מטלית שנגעה בטומאה ונגעה בטהרות, מודדים אם יש בה שיעור קבלת טומאה. וכן מודדים את המקוה, או את החור שבכותל לידע אם טומאת המת הנמצא בחדר אחד עוברת לשני – אבל מדידה שאינה של מצוה לא.

א. בכלל מדידות המותרות, השערת איסור שנפל בהתר, לידע אם יש פי ששים בהתר מבאיסור, שכיון שהוא להתלמד על דבר הוראה – אין זה מעשה חול (פרי מגדים, מובא במשנ"ב שו"ק ק"ה).
וכן מדידת תכולת כוס לצורך קידוש, שקילת המצה למצוה [ועדיף לשקול כנגד כלי ולא במשקולת] וכד' (עפ"י שמירת שבת כהלכתה כט, לח ובהערה צז).

ב. כאשר אינו מודד בדיוק אלא מוסיף או גורע מעט – מותר (עפ"י רמ"א שכג, א). ואולם שקילה במאזנים אסורה אפילו אינו מדייק, שמכל מקום נראה כשוקל (עפ"י או"ח תק, ב ובמשנ"ב שו"ק ק"ח).
ונראה לכאורה שהוא הדין במדידה בסרגל או ב'סנטימטר' שאסור. לא הקל הרמ"א אלא בכגון מילוי כלי מידה ונתינתו ללוקח, שאם אינו מדייק אין נראה כמודד).

ג. מדידה לצורך רפואה – מותרת (עפ"י שו"ז ובמשנ"ב). והוא הדין כשמודדים כמות האוכל לתינוק. ואם אפשר לו בלא דיוק – יעריך ולא ידייק (עפ"י שמירת שבת כהלכתה י"א, כט כ"מ).

מבואר בגמרא שמדידה שלא לשום צורך אלא כהתעסקות בעלמא – מותרת, כדרך שעשה רבה בר בר חנה.

יש מי שפירש מדידה ב'מתעסק' – שאינו מתכוין לדעת מידתו [והרי זה כמודד שני חפצים לדעת איזה מהם יותר גדול שמוותר] (עפ"י חדושים ובאורים. ולכאורה היה נראה לפרש שאפילו מתכוין לדעת מידתו מותר כל שאין לו כל צורך שימושי בדבר אלא להתעסקות גרידא).

בריך רחמנא דסייען